

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Sir Ken Robinson: Az alkotó tér. Lép ki a dobozból, mert többre vagy képes, mint gondolnád!
HVG Könyvek, 2011; ISBN: 978-963-304-070-6

„Ami tegnap lehetetlen volt, az ma mindennapi rutin. De várjuk csak meg a holnapot!” / „Az emberi intelligencia sokkal gazdagabb, mint azt az ipari/elméleti oktatás elhitette velünk. A kreativitás valódi természetének megértéséhez kulcsfontosságú, hogy az emberi intelligencia teljes skáláját és minden lehetőségét értékelni tudjuk.” / Valójában sokféle módon lehet segíteni az embereket abban, hogy kreatívabbá váljanak.” / „Gondolkodni és érezni nem csupán azt jelenti, hogy olyanak látjuk a világot, amilyen, hanem azt is, hogy elképzeléseket alkotunk vele kapcsolatban, és élményeink értelmezésével jelentést adunk a dolgoknak. A szó szoros értelmében megalkotjuk saját világunkat, de újra is tudjuk alkotni.” / „Abból indulok ki, hogy minden ember hatalmas kreatív potenciállal rendelkezik, egészen egyszerűen azért, mert ember. A kérdés csak az, hogy sikerül-e kibontakoztatnia a képességeit. A kreativitás kultúrájának mindenkire ki kell terjednie, nem csak a kiválasztottakra.” / „Kreativitásra mindig van lehetőség, valahányszor az intelligenciánkat használjuk.” / „2040 körül már back up fájlok lesznek az agyunkról egy távoli számítógépen, hogy ne legyen fennakadás a fejlődésben, ha valaki meghal.” (Ian Pearson, British Telecom) / „Belátható időn belül a legnagyobb teljesítményű számítógépek elérhetik egy hat hónapos kisbaba agyának feldolgozó képességét. Ezzel átlépünk egy határt: a számítógépek képesek lesznek tanulni. Megkérdeztem, hogy ez mit jelent. Azt a választ kaptam, hogy tapasztalataik alapján – ‘tapasztalataik alapján’ – képesek lesznek átírni saját operációs rendszerüket.” / „Mielőtt ez a század véget érne... a gyorsuló eredmények törvénye szerint a Föld technológiateremtő faja – ez mi vagyunk – egyesülni fog saját technológiájával. Amikor ez megtörténik, feltehetjük a kérdést: mi a különbség egy idegi implantátumokkal milliószerosan fölfejlesztett emberi agy és az emberi agyból kiindulva fordított tervezéssel létrehozott, majd utólag továbbfejlesztett és kibővített nem biológiai intelligencia között.” (Ray Kurzweil, feltaláló és futurologus) (Valójában már ma is sokan mind több tekintetben az agyunk támogatására használjuk a számítógépet.) / „A civilizáció nem más, mint az oktatás és a katasztrófa versenyfutása.” (H. G. Wells) (Robinson pedig éles kritikával fejt ki, pl. a következő idézetben, hogy az oktatás, ahogy van, nem csekély mértékben a katasztrófát segíti.) / „Az a gond, hogy a legtöbb jelenlegi tömegoktatási rendszer számos szempontból önmagában egy katasztrófa. Ahelyett, hogy elébe menne a jövőnek, többnyire megrögzötten a múlttal van elfoglalva.” / „A legtöbb ember esetében sohasem volt közvetlen kapcsolat, egyenes vonalú haladás az oktatás (azaz amit abban tanult – Osman P.) és az eltervezett pályafutás között. (Valószínűleg a tényleges pályafutást akarja mondani – Osman P.) ... Az életet és a munkát (az egyes ember munkáját – Osman P.) az események és lehetőségek kiszámíthatatlan egymásutánja

alakítja, ennek a folyamatnak csak visszatekintve tulajdoníthatunk értelmet, amikor ön-életrajzot írunk.” / „A tehetséges felső vezetőkért folytatott háború még hosszú évtizedekig meg fogja határozni a vállalatok közötti versengés jellegét. A legtöbbjük nincs felkészülve a harcra, és még a legjobbak is sebezhetők.” (McKinsey) / „Az intelligencia egyike azoknak a tulajdonságoknak, amelyekről azt gondoljuk, hogy felismerjük az embereken, de amikor szeretnénk meghatározni, kicsúszik a kezünk közül.” / „A modern világszemléletet még mindig a középkori világképet felváltó ideológia uralja: a racionalizmus, az objektivitás és a propozicionális tudás ideológiája.” (Propozicionális tudás: tényszerű, adatszerű, információ jellegű tudás, Robinson szavával „annak tudása, hogy valami így és így van.”) / „Aki sohasem követett el hibát, soha nem próbált ki semmi újat.” (Albert Einstein) / „Az újítás kultúráját csak úgy lehet egy szervezetben meghonosítani, ha a kezdeményezés felülről jön.” – Idézetek a könyvből.

Sir Ken Robinson Lou Aronicával írt *Az alkotó elem – Fedezd fel, mire születtél, és minden megváltozik* c. könyvéről (HVG Könyvek, 2010) az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011. augusztusi számában szóltunk. Ő azt a művét ekként jellemezte: „Ez a könyv himnusz az emberi tehetség és szenvedély lélegzetelállító sokféleségéhez, kivételes fejlődési és növekedési potenciálunkhoz.” S a szerző merész – vagy talán csak józan? vagy a kettő ugyanaz? – gondolkodását ott sok egyéb közt jól mutatta a következő mondata: „Néha az iskolától való megszabadulás a legjobb dolog, ami csak egy nagy szellemmel történhetik.” E művének gondolatmenetei is igen jelentős részben azt elemzik, hogyan segíti vagy éppen gátolja a ténylegesen megvalósuló oktatás által létrehozott erőter a kreatív képességek kibontakozását, fejlődését. Nemcsak nagyon tanulságos, amit erről elmond, hanem riasztó is – végső soron magyarázattal szolgál arra a sokat emlegetett jelenségre, amely valamelyest sarkított fogalmazásban így összegezzük: „az emberek zseninek születnek, ám a legtöbbjük szürke felnőtté válik.”

E könyvének eredeti, sokat ígérő alcíme: *Tanuljunk meg kreatív lenni*. A szerző így szól róla: „A kreativitás az emberi intelligencia legnagyobb ajándéka. Minél bonyolultabb lesz a világ, annál kreatívabbnak kell lennünk, hogy boldoguljunk. [Itt ugyanakkor egy sajátos visszacsatolás működik, amely rendszertechnikailag egyértelműen pozitív, a hatásai viszont már messze nem egytől-egyik pozitívak. Abban áll, hogy a kreativitásunkkal igen erőteljesen magunk tesszük mind bonyolultabbá a világunkat. Ez persze nem szólhat a kreativitás ellen, hiszen 'A mi eddig jó volt, az éppen azért, mert a múlt időben volt jó, ma tán csak meglehetősen s utóbb még káros is lehet.' (Gr. Széchenyi István: Hittel) – Osman P.] Mégis rengetegen kételkednek abban, hogy rendelkeznek bármiféle kreatív képességgel. *Az Alkotó tér* arról szól, hogy miért olyan fontos a kreativitás, miért gondolják magukról az emberek, hogy nem kreatívak, hogyan jutottunk ide, és mit tehetünk, hogy ezt megváltoztassuk.” És „2008-ban megírtam *Az alkotó elem* c. könyvem. Ez az egyéni tehetség és kreativitás természetét, valamint kibontakozásuk feltételeit vizsgálja. *Az alkotó tér* számos értelemben *Az alkotó elem* természetes kiegészítője. Sokkal mélyebben vizsgálja, hogy miért olyan lét-

fontosságú a természetes adottságok – különösen a kreativitás – fejlesztése, valamint hogy a szervezetek, kiváltképpen az oktatás, miért hajlamosak elfojtani azt. ... Könyvem célja, hogy mindenkinek segítsen megérteni egyéni kreatív képességeinek mélységét, valamint azt, hogy eddig miért kételkedett bennük; hogy segítségével a szervezetek kezdjenek hinni saját megújulásra való képességükben, és megteremthessék e képesség kibontakozásának feltételeit; illetve hogy az oktatásban elősegítse a kreativitás forradalmát.”

És „Könyvemben szeretnék megválaszolni három kérdést mindenkinek, akit komolyan érdekel a kreativitás és az újító szemlélet, vagy egyszerűen csak szeretné megérteni saját kreatív képességeit. *Miért fontos a kreativitás előmozdítása? Mi a probléma?* Miért van szükségük az embereknek segítségre ahhoz, hogy kreatívak legyenek? A gyerekek tele vannak ötletekkel. Mi történik, miközben felnövünk, hogy végül azt hisszük, nem vagyunk kreatívak? *Miről is van szó?* Mi a kreativitás? Mindenki kreatív, vagy csak a kiválasztottak? Fejleszthető-e a kreativitás, és ha igen, hogyan? ... Ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket megválaszoljuk, először világosan kell látnunk, hogy mi a kreativitás, és hogyan működik a gyakorlatban. Ezzel kapcsolatban három fogalmat fogok a későbbiekben kifejteni. Egyik a *képzelet*, amellyel érzékeink számára nem elérhető dolgokat idézünk magunk elé; a másik a *kreativitás*, az a folyamat, amelynek során eredeti és értékes gondolatokat hozunk létre; a harmadik az *újítás*, amelynek során az új ötleteket megvalósítjuk.” Megjegyezzük: a szövegben az újítás többnyire azzal a jelentéstartalommal szerepel, amelyre mi az innovációt használjuk. (Nem tudhatjuk, ez mennyiben a magyar fordítás sajátossága.) Így például az innováció egyik legfőbb alaptételét foglalja össze Robinson e mondata: „Ahhoz, hogy az újítás jól működjön (sic!), az egész szervezetet érintő, lényeges célnak kell tekinteni, és nem valami külön funkciónak.”

Nem túlzás azt mondanunk, hogy minden értelmes gazdaságpolitika krédójának egyik központi elemét fogalmazzák meg a következő szavai: „Sok ember, szervezet nehezen tud megküzdeni a változásokkal, és úgy érzik, lemaradnak, eltávolodnak a világtól. (Tudjuk, ez utóbbi félelem adja az innovációkkal szembeni ellenkezések jelentős részét is. – Osman P.) Ahhoz, hogy szembe tudjunk nézni ezekkel a kihívásokkal, meg kell értenünk a természetüket; ahhoz, hogy megküzdjünk velük, rá kell ébrednünk, hogy a képzelet, a kreativitás és az újítás természetes erőinek hasznosítása nem lehetőség, hanem sürgető kényszer.”

Tovább Robinsontól: „Három alapvető téma vonul végig ezen a könyvön: Az első az, hogy forradalmi időket élünk. A második, hogy a túléléshez és boldoguláshoz másképp kell gondolkodnunk a képességeinkről, és a lehető legtöbbet kell kihozunk belőlük. A harmadik, hogy ehhez gyökeresen meg kell változtatnunk szervezeteink működését, különös tekintettel az oktatási rendszerekre.”

Oktatási rendszerek. Robinson itt elmondja: „Pályám során foglalkoztam oktatási rendszerekkel ... az óvodától az egyetemig és azon túl, ... Országos kutatási projekteket vezettem, tanítottam egyetemeken, és részt vettem tanárok továbbképzésében. ... Munkám során bejártam Európát, Észak-Amerikát, Dél-Amerikát, a Közel-Keletet és Ázsiát.” A Wikipédia

hosszan sorolja az oktatásban végzett tevékenységét, egyetemi és egyéb szakmai pozícióit, beleértve a szakterületre irányuló kormányzati munkát is. 1998-ban ő elnökölta a brit Kreativitási és Kulturális Oktatási Nemzeti Tanácsadó Bizottságot, 2003-ban e tevékenységéért lovagi címmel jutalmazták. 2005-ben a Time Magazin, a Fortune magazin és a CNN közös kezdeményezésében a legfontosabb véleményformálók egyikeként emelték ki. Könyveiben sokszor hangsúlyozza, hogy érdeklődésének és vizsgálódásainak egyik központi kérdésköre, milyen rokon vonásai vannak a kreativitásnak a művészetben és a tudományban. Ehhez jusson eszünkbe: a művészetek és a tudomány szétválasztása nem kevésbé mesterséges, s a klasszikus műveltség egységben kezelte őket. Robinson így ír erről: „A tudósokat és a művészeket nem az különbözteti meg egymástól, *ami* érdekli őket, hanem az, *ahogyan* érdeklődnek valami iránt. A különbség abban rejlik, hogy milyen magyarázatokat keresnek, milyen folyamatokon keresztül jutnak el hozzájuk, és milyen értelmezési módokat használnak. A közös kreatív folyamatok felismerése a művészetben és a tudományban számos közös projektet eredményezett, s felvirradását valaminek, ami akár saját korunk új reneszánszává válhat.” Valóban, ahogy gyorsuló ütemben fogyasztjuk természetes erőforrásainkat, úgy válik létfontosságúvá a kreativitás, s lesz mindinkább sorsdöntővé minden, ami a kreativitás kibontakozását segíti, bármely területről jöjjön is az.

Könyvének az oktatáspolitikai és az oktatási rendszerek modernizálására vonatkozó megállapításai és felvetései roppant érdekesek az érdeklődő olvasó számára is. Amint egyebek közt mondja: „Furcsa módon a tehetség eltékozlásának egyik legfőbb oka éppen az a folyamat, amelynek feladata lenne a tehetség fejlesztése: az oktatás.” És: „A jelenlegi oktatáspolitikát valamiféle transzszzerű megszállottság tartja fogva. Ahelyett, hogy értelmes vita folyrna a rendkívüli változások kezeléséhez szükséges stratégiákról, mantraként hajtogatják, hogy emelni kell a hagyományos oktatás követelményszintjét. Ezek a követelmények más korban más célokat szolgáltak – amint be fogom mutatni. (Igen alaposan és meggyőzően meg is teszi ezt – Osman P.) A jövőben nem leszünk képesek balesetmentesen közlekedni bonyolult környezetünkben, ha folyton csak a visszapillantó tükörbe nézegetünk. Szó szerint eszünket kell veszítenünk ahhoz, hogy így folytassuk tovább.” A probléma ezzel nekünk, az oktatási szolgáltatások fogyasztóinak, és minden bizonnyal szintűgy az iskolákban dolgozó oktatóknak is az, hogy a kívánatos, sőt a túléléshez létfontosságú, szó szerint alapvető változtatások felmutatása leginkább a MÁV egy korábbi vezérigazgatójának legendás – és egyre inkább aktuális – mondását idézi: „A menetrend arra való, hogy mindig tudjuk, mennyit késik a vonat.” Hogy miért, Robinson arról is éles diagnózist ad.

Ismét tőle: „Tapasztalatom szerint az oktatás, az üzleti élet és a kulturális szektor számos nehézségen osztozik. E nehézségek némelyike azért fokozódik, mert a három fenti terület alig van kapcsolatban egymással. Ez a könyv mindhárom területhez szól, mert hiszem, hogy ezek szorosabb együttműködéséé a jövő.”

És „Az *Alkotó tér* foglalkozik a gazdasági globalizációval, valamint az üzleti világot és a munkavégést érintő forradalmi változásokkal. Rámutat a tudomány és a technika néhány

nagyszerű újdonságára, amelyekkel összehasonlítva minden eddigi változás elenyészőnek tűnik. Bemutatja, hogyan vezetünk cégeket és szervezeteket, illetve hogy milyen változtatásokra van szükség a kreativitás és az újítás jegyében. (A megfogalmazások olykor mintha kissé pontatlanok lennének. Némelyik mondatnál bizony igencsak törnünk kell a fejünket, vajon mit is akar kifejezni – netán egyszerűen csak pongyola? Feltehetően itt is azt akarta mondani, hogy 'Bemutatja, hogyan vezetünk cégeket és szervezeteket a kreativitás és az újítás jegyében...' – Osman P.) Továbbá megvizsgálja azokat az intelligenciával és kreativitással összefüggő elképzeléseket, amelyekre jelenlegi oktatási rendszereink épülnek, átgondolva, miért és hogyan kell ezeknek is hamarosan megváltozniuk. Fontos, hogy ilyen széles témakörben mozogjunk, ha szeretnénk megváltoztatni a kreativitásról szóló párbeszédet, s ha nem csak a megoldásra váró problémák tüneteire, hanem azok okaira is kíváncsiak vagyunk." (Nyilvánvaló, hogy az okok megismeréséből tanulhatunk igazán, s hogy azok ismerete nélkül esélyünk sincs a hatékony jobbításra.)

Némely előrejelzéséből úgy tűnik, hogy Robinsont elragadja a káprázatos ütemben gyorsuló technikai fejlődés bővölete. Mindemellett kevés kétség férhet ahhoz, hogy igazat szól, mondván: „A XXI. században az emberiség történelmének legnagyobb kihívásaival kell szembenéznünk. A legjobb fegyverünk, hogy műveljük kivételes képességeinket: a képzeletet, a kreativitást és az újító szemléletet. A legnagyobb veszély ránk nézve az lenne, ha nem dolgoznánk teljes erőnkben e képességek fejlesztésén. Ennek kell lennie az oktatás és szakképzés egyik legfőbb prioritásának mindenütt a világon. Az oktatás a jövő kulcsa, és a tét aligha lehetne magasabb.” Ám mégis ide kell fűzni: mindaz, amiről itt szó van, a kreativitás kibontakoztatása, gondozása, fejlesztése, az ezt segítő „alkotó tér” létrehozása és működtetése, egy meghatározó erejű gazdasági és társadalmi erőterben megy végbe – vagy éppen annak hatására akadozik. Ha ez az erőter nem ad elegendő motivációt, hogy a fiatalok kreatív alkotókká akarjanak válni, s hogy az alkotók meg is maradjanak ezen a gyönyörű, ám kutya kegyetlen pályán, akkor harmadrendű kérdéssé válik az oktatás és a képzés minősége. S ha ez az erőter nem ad elegendő motivációt, hogy a legjobbak dolgozzanak a kreativitás gondozásán és fejlesztésén az oktatás és a képzés minden területén, akkor az ilyen oktatás a jövő olyan kulcsa lesz, amely csak a kertvégi épületkét nyitja.

„Az európai és észak-amerikai oktatási rendszereket kezdettől fogva arra tervezték – írja Robinson –, hogy kiszolgálják a kézi gyártáson, a gépiparon és az ehhez kapcsolódó ágazatokon alapuló ipari gazdaság munkaerő-szükségletét. ... Az iparosodás nemcsak a tömegoktatás struktúráját befolyásolta, hanem a szervezeti kultúráját is. ... Az oktatási rendszerek követik a folytatólagosság gyártási elvét is ... Az elképzelés az, hogy ha a diákok az előírás szerint haladnak előre a rendszerben, különösen ha elvégzik az egyetemet, tudással felvértezve fognak kikerülni, mindenre felkészülten, amivel a világban szembesülhetnek.” Bemutatja azonban, hogy mára az egyetem tömegtermelő nagyüzem lett sablonos oktatástechnológiákkal. (A hajdani, klasszikus egyetem minden bizonnyal tanulni és gondolkodni tanított. A mai leginkább a maga rendszerében megfelelni a vizsgákon.) Ezért aztán „Nem

csoda hát, hogy az egyetemet végzettek közül hiányoznak azok a kreatív képességek, amelyekre az üzleti világnak olyan égető szüksége van; mint ahogyan az sem meglepő, hogy amint nő a fiatal, önmagukat alkalmazó vállalkozók száma, egyre kevesebben látják értelmét az egyetemi tanulmányoknak.”

Az oktatással kapcsolatban csak az egyik alapprobléma, hogy napjainkra minden szinten, csaknem kivétel nélkül „tömegtermelő nagyüzem lett sablonos oktatástechnológiákkal”, s azt látjuk, hogy ebbéli minőségében kevésbé követi a piaci igényeket és folyamatokat, mint a legtöbb piacra termelő iparág. Robinsont idézve: „Az oktatás nem a természetes képességek fejlesztésének pártatlan folyamata, soha nem is volt az. (S ha nem is világos, mit akar itt jelenteni a 'pártatlan', tudjuk, hogy 'nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk', ehhez viszont az oktatásnak jól megalapozott koncepciója kell legyen arra, hogy mit vár az élet a tanulóitól. – Osman P.) A tömegoktatási rendszerek két oszlopon nyugszanak. Az első a gazdaság: a munkaerőpiaccal kapcsolatos sajátos feltételezések alakították ki őket, amelyek nagy része azonban végérvényesen idejétműlttá vált. [Megkockáztatható: a fentebb említett propozicionális tudás jelentőségét nem vitatva, a legfontosabb, amire az iskola ma taníthat, és amire a lehető legjobban tanítania is kell, az maga a tanulás képessége. Amint idéztük, ma és a jövőben még inkább 'az életet és a munkát az események és lehetőségek kiszámíthatatlan egymásutánja alakítja', s ehhez az embereknek tudniuk kell hathatósan alkalmazkodniuk, szükség, illetve kínáló lehetőség szerint gyorsan, hatékonyan új szakmát tanulni, új tudással felvértezni magukat. – Osman P.) A második az intelligencia: kialakításukban fontos szerepet játszottak az elméleti intelligenciáról alkotott elképzelések is, amelyek figyelmen kívül hagynak egyéb, nem kevésbé fontos képességeket, különösen a kreativitást és az újító gondolkodást.” Bármilyen megdöbbenő is az utóbbi mondat második fele, Robinsonnak, az igen széles körű szakmai tapasztalatai, látóköre, felkészültsége alapján el kell hinnünk, hogy helytálló. Felvet itt azonban egy még ennél is fontosabb problémát, amelynek lényege a következőkben összegezhető: az iskola a tanulók intelligenciájának fejlesztésére összpontosít, azonban valójában miben is áll ez az intelligencia? A probléma velejét érintő, laza, cinikus válasz, hogy az intelligencia az, amit az IQ-tesztekkel mérünk. Ez fekete humorral arra utal, amit a szerző így fogalmazott meg: „amikor szeretnénk meghatározni, kicsúszik a kezünk közül.” Amint Robison írja, „Minden népszerűségükkel és az oktatáspolitikára gyakorolt befolyásukkal együtt az IQ-tesztek nem képesek felmérni a diákok értelmi képességeinek teljes skáláját. (Természetesen ez ugyanúgy érvényes mások felmérésére is. – Osman P.) Csak bizonyos típusú képességek iránt érdeklődnek. Ez igaz a legtöbb hagyományos oktatási formára is, amelyet támogatnak. ... De mi a helyzet azokkal, akik másfajta képességekkel vagy érdeklődéssel rendelkeznek? Számukra az oktatás mindig is elidegenítő élmény volt.” Tegyük hozzá: minden olyan oktatás, amely a „kanonizált” gondolkodásmódok alkalmazását sulykolja, öli a kreativitás képességét – ezt, ha nem is ezekkel a szavakkal, Robison is aláhúzza. Másrészt viszont az oktatók nagy hányada – emberileg érthetően – szívesebben

marad a gondolkodás biztonságosnak érzett pályáin, mintsem hogy számára ingoványos területre kövesse a diákjait.

Kiemelkedően nagy jelentőségű megállapítása, hogy „A kreativitás nem csupán az eredeti ötletekről szól, hanem azok értékeléséről is. A folyamat magában foglalja a kezdeti ötlet kidolgozását (és ilyen ötlet lehet az is, ha felismerünk egy létező vagy felkelhető szükségletet, amelynek sikeres kielégítésére tudunk egy kreatív megoldást létrehozni; ez is lehet az innovációs fejlesztés egyik kiindulópontja! – Osman P.), tesztelését és csiszolgatását, sőt az elvetését is a folyamat során felbukkanó más ötletek kedvéért.” Ez ugyanis rávilágít: a kreativitáshoz nem elegendő az ötletekkel többé-kevésbé elhagyni a járt terepet; szintúgy kell a lehetőségek újszerű felismerése és értékelése is.

„Amikor új problémával vagy helyzettel szembesülünk, bevált szokásaink megnehezítik számunkra az új megoldások fölfedezését (inkább *kigondolását, kifejtését*, hiszen a felfedezés a tőlünk függetlenül létező megismerését jelenti – Osman P.). A konvencionális gondolkodásmódok megbontására különböző eszközök és technikák léteznek. Ilyen pl. a divergens vagy oldalirányú gondolkodás. ... Az oldalirányú és divergens (sic!) gondolkodás jóval szabadabb gondolattársításokkal működik ... vagy éppen újraértelmezi a kérdést magát, hogy új lehetőségeket nyisson meg.” Ez tökéletesen rímel az innovációs fejlesztés menedzselésének egyik alapvető kérdésére: még mire lehet jó a létrehozott új megoldás, milyen további hasznosítási lehetőségek rejlenek benne, merre érdemes kiterjeszteni, ehhez továbbfejleszteni?

Mindezekkel is csupán egy részét érintettük a valóban szerfelett fontos témáknak és elemzéseknek, amelyek gazdagon és gondolkodásra csábítón sorakoznak e könyvben. Hangsúlyozzuk: szinte minden gondolatsorát érdemes át- és továbbgondolni. Itt már csak egyet emelünk ki, további figyelemfelkeltőként.

„A kreativitás úgy a művészetben, mint a tudományok terén megköveteli az anyagok és gondolatok uralását, valamint a nagyfokú önfegyelmet a pontos kifejezési formák megtalálásához.” Ebben valamelyest burkoltan ott rejlik az is, hogy a kreativitás nem működhet a kellő tudás nélkül: az alkotónak igen alaposan ismernie kell az anyagot, amellyel dolgozik, amelyből építkezik. Ebbe, nyilvánvalóan nélkülözhetetlenül, szintúgy beletartozik az eszközök, eljárások, technológiák ismerete. Továbbá, az innovációs fejlesztőmunkában a nagyfokú önfegyelem szó szerint sorsdöntő jelentőségű, hiánya pedig jó esetben csak hatékonyságvesztésre, gyakran viszont kudarcra kárhoztat. Például a fentebb említett oldalirányú, divergens gondolkodás ésszerű alkalmazása valóban elengedhetetlen, viszont megengedhetetlen, hogy az ilyen kalandozások szétzilálják a fejlesztés folyamatát és menetét. Azt pedig minden innovátornak meg kell tanulnia és nagy önfegyellemmel gyakorolnia, hogy a fejlesztést befejezni sohasem lehet, csupán valahol, természetesen már kielégítő eredmények birtokában, abbahagyni. Akárcsak egy kitűnő könyv ismertetését....

Dr. Osman Péter

Itt és most, de innen hová?

Sárközy Tamás: *Magyarország kormányzása 1978–2012.* Park Könyvkiadó, 2012;
ISBN: 978-963-530-971-9

Kocsi Ilona: *RÉM? ÁLOM? KAPITALIZMUS! Mi jön a válság után?* Alinea Kiadó, 2011;
ISBN: 978-963-9659-75-9

Magyarország kormányzása

„A kormányzás a legkisebb rossz okozásának művészete.” (Friedrich von Hayek) / „Nem kell a kormányzást misztifikálni, az is egy munka. Ugyanakkor az államgépezet menedzselése nagyon összetett, nagy tudást igénylő tevékenység.” / „A mi nemzedékünkre váró nem hálás, nem szép feladat: csöndesen, alázattal kimúlni ezen árnyékvilágból.” (Óh nem, nagyon is nem! Akiben megvan az a bölcsesség, hogy így lássa a helyzetet, s hogy képes legyen ténylegesen gyakorolni is az alázatot, az dehogy maradjon csöndben – ellenkezőleg, segítsen felismerni, helyrehozni a nemzedéke által elkövetett hibákat, s még inkább annak elkerülésében, hogy az utánuk jövők megismételjék azokat! S talán sokan találják majd úgy, hogy e könyv ilyen segítséget is kínál. – Osman P.) / „A miniszterré váló politológus nem politológus többé, hanem politikus. / „Főleg diktatórikus államberendezkedés után érthető, hogy a túlzott államvonzalmat államfóbia váltja fel egyes országokban. (A dolog azért meglehetősen bonyolult. ’Zuhanó repülőgépen senki sem ateista’ – tartja a közmondás. Az államfóbia is leginkább akkor és azokban működik, amikor és akik az egyéni szabadságtól többet remélnek, mint az államtól. Láthatjuk a saját legutóbbi 25 évünk számos példáján: amint az emberek bajba kerülnek, akár azért is, mert a szabad döntésükkel bajba keverték magukat, azonnal és igen gyakran hangosan előállnak a követeléssel: segítsen az állam! Ebben az sem zavarja őket, hogy az államnak ahhoz, hogy segíteni tudjon, előbb államként másoktól kell elvennie a szükséges pénzt. – Osman P.) De az államtalanítás túlhajtása defektes demokráciához vezet.” / „A(z Antall) kormányban lényegében egy ember volt szervezőképes, a már nyugdíjból visszatérő Boross Péter. De a kormány legtöbb tagja nem volt képes korszerű minisztériumirányításra, korábban ilyen tapasztalatokkal nem rendelkező szabadfoglalkozású értelmiségiek-üggyédek, egyetemi kutatók lettek tárcavezetők. Az Antall-kormányban több akadémikus, professzor volt, mint a Németh-kormányban, mégsem volt kormányzati szempontból szakértő kormány” – idézetek a könyvből.

Sárközy Tamás a nagyban meghatározó szerepet betöltő jogalkotás vezérkarában nézte végig, és sokban maga is alakította az ország sorsának e kritikus jelentőségű időszakát. Lenyűgözően szellemes, laza előadói stílusával ötvözve nyilvánvalóan e hatalmas bennfentes tudása tette, hogy a kilencvenes években az akkor nagy figyelmet vonzó gazdaságpolitikai előadások felülmúlhatatlan sztárja volt.

Talán nem túlzás azt mondani, hogy technikai értelemben az ő köpenyéből bújt ki a minden bizonnyal legnagyobb horderejű változás, a privatizáció. Ő volt a központi alkotója az ún. társasági törvénynek (a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény), amely 1989. január 1-jén lépett hatályba, és olyan lehetőségeket nyitott meg, amelyek révén megkezdődhetett az utóbb spontán privatizációnak nevezett, modellként úttörő jelentőségű ügyletek sora – ezekről ő is szól a könyvében. Valójában ezek az ügyletek adtak ízelítőt az akkori politikai és gazdasági vezetőknek abból, hogy milyen kilátásokat kínálhat az akkori államrendből történő kilábalás. Sárközy A modellváltás gazdasági alapjai (társasági törvény, önkéntes decentralizált vállalati privatizáció) c. alfejezetében idézi erről Matolcsy György 1991-ben írt szavait: „a gazdaság legyúrta a politikát”, s hozzáfűzi: „a gazdasági rendszerváltás több mint egy évvel megelőzte a politikai rendszerváltást”. Ugyancsak Sárközy volt a központi alkotója a gazdasági rendszerváltás következő, szintúgy sorsdöntő törvényének, az 1989-es ún. átalakulási törvénynek (Sárközy itt sokatmondóan megjegyzi, hogy az az ő cinikus ötletéből kapta a 13. sorszámot.) Minden joga és alapja megvan tehát arra, hogy hiteles beszámolót és értékelést adjon erről az időszakról. Ezt teszi e szakmailag és történelemkönyvként egyaránt kiemelkedően értékes művében, amelynek beszédes, többélű alcíme: A szoft diktatúra kormányzásától az újkapitalista konfliktusos demokrácia kormányzásán át a fülkeforradalom vezérdemokráciájának kormányzásáig.

Vitathatatlan előadói zsenialitása itt is teljes fényében megmutatkozik: szakmailag százszázalékosan korrekten, ugyanakkor üdítően színesen, merészen könnyed, gyakorta cinikusan humoros, ám mindig tökéletesen odaillő beszúrásokkal tudja elénk tárni a téma legsúlyosabb, legszárazabb részeit is. Ezért is van, hogy tőle a legnehezebb témát is szívesen hallgatjuk, és még kérünk is belőle. Rendkívül értékes tudás és megfontolások forrásává a tartalma teszi e könyvét, élménnyé viszont Sárközy előadásmódja. Így válik megragadóan érdekessé és tanulságossá az ő látásmódjával és előadásában visszanezünk, értékelünk legutóbbi 25 évünket, az azt meghatározó kormányzást.

Magáról írja: „mindig igyekeztem bizonyos mértékben *kívülálló szakértőként* részt venni a kormányzati munkában. Teljesen egyetértek, hogy élesen el kell különíteni a szakértői hivatást a politikai szerepvállalástól. A miniszterré váló politológus nem politológus többé, hanem politikus. A szakértőnek meg kell őriznie a tárgyilagosságát, akár a megbízóval szembeni kritikai hozzáállását is. Mindig arra törekedtem, hogy egyszerre legyek ’bent is meg kint is’. És „ezt a könyvet a pártonkívüliség és a pártsemlegesség jegyében, ’középről’ szerettem volna megírni. Nekem szinte ’tök mindegy’, hogy balközépről vagy jobbközépről kormányoznak, csak a kormányzás legyen szakszerű és kulturált.” Ez a hozzáállás határozza meg ennek a rendkívül alapos és kíméletlenül mélyreható történetírásának, -elemzésének és kritikájának a szemléletét, s ez az elfogulatlanság teszi azt mindenki számára egyaránt nagyon értékessé. Nem kíméli, de alapos ok nélkül nem is kritizálja e huszonöt év kormányzati munkáját, annak a könyvében megjelenített egyetlen szereplőjét sem, s az eredményeiket

ugyanúgy felmutatja, mint a hibáikat. „Kobzán a dal magára vall” – bölcsen, pragmatikusan racionális, márpedig ez a legjobb és legtöbb, amit kormányzatok kritikusról – és nem mellesleg maguktól a jó kormányzatoktól is – elvárhatunk.

Azt írja magáról: „egy ilyen könyvvel a kormányzati munkában való használhatósága is megszűnt...” Pedig egy szakszerű és kulturált kormányzati felfogásban nagyon is ellenkezőleg kellene lennie: ez a mű megérdemli, hogy a kormányzati munka egyik alaptankönyve legyen. Ismét tőle: „Kicsit szaktudomány, kicsit jelentörténelem, kicsit visszaemlékezés ez a munka.” Igazán mindháromnak kiemelkedően jó!

Amint írja, 1976-ban „hívták be” (sajátos, többértelmű kifejezés) az állami vállalati törvényt előkészítő Kodifikációs Bizottságba, az ott végzett munkája alapján választották be az iparirányítás átszervezését előkészítő szűk csapatba, amelyet végső soron maga a miniszterelnök irányított, s a továbbiakban is aktív részese, gyakran egyik kulcsfontosságú szereplője volt a felső szintű gazdasági és kormányzati jogalkotásnak. E könyvről – a fülszöveg felidézi, hogy a civiljog, a gazdasági jog, valamint a kormányzati szervezetrendszer témájában több mint 60 könyvet és 300 tanulmányt írt – így beszél: „Éppen e múltam miatt ezt a könyvet nem egyszerűen tudományos monográfiának szánom, több barátom, ismerősöm biztatására beleírtam számos élményemet, véleményemet azokról a szereplőkről, akikkel megismerkedtem, együtt dolgoztam. ... Mivel nem vagyok közgazdász, ez a könyv alapvetően nem a kormányok gazdaságpolitikáját, gazdasági eredményeit értékeli. Ez a feladat másokra vár (elegáns-bölcs ellépés, annál is inkább, hiszen 'A közgazdaságtan legalább annyira művészet marad mindig, mint amennyire tudománynak számít.' – Paul Samuelson: *Közgazdaságtan*, Akadémiai Kiadó, 2005 – Osman P.), ez a monográfia kormányzástechnológiai jellegű.” Senkit se ijesszen a szárazon csikorgó szó: kormányzástechnológia! Sárközy minden itt olvasható elemzése, értékelése élvezetesen érdekes, és mindenki számára könnyen érthető. Élesen bevilágítanak abba, hogyan is működik korunkban az életünket és a jövőnket is meghatározó kormányzás. Kitűnő példa erre *A kormányzás alkotóelemei, szintjei, területei, módszerei* c. fejezetnek a Lakosságra irányított (populáris) médiamarketing kormányzás c. alfejezete. Már az is megvilágító erejű, ha alaposan végiggondoljuk ezt a fogalmat: médiamarketing kormányzás. Sárközy pedig egyebek közt így beszél: „A média kiemelkedő szerepével függ össze a politika és áttételesen a kormányzás *perszonalifikációjának* hihetetlen megerősödése. A kormányzás egyre kevésbé lehet 'arctalan', az arctalan kormányzás az elektronikus médiumok világában a 'kormányzástalanság' látszatát kelti. (Ez viszont kritikus jelentőségűvé emeli azt a művészetet, hogy a kormányzat milyen arcot épít magának, s miként teszi azt – Osman P.) Hősre, Supermanre van szükség a demokráciában is – heroisztikus, misztikus legyen a kormányfő. A népnek karizmatikus vezetőre van szüksége (ez teszi hatalmas show-műsorrá az amerikai elnökválasztás folyamatát, s – másik példaként – láthatóan Oroszország sem tud megenni egy Cár Atyuska nélkül – Osman P.), aki kitűnő televíziós színész, aki más-más arcát mutatja a különböző arénákban...” Rémisztó,

ám nagyon is igaznak érződik: a „neve, ha van, csak áruvédjegy” médiamarketing-világban a kormányzást nagyrészt is úgy kell eladni, mint akármely mosóport.

Élvezet lenne még hosszan taglalni és ezzel felidézni a könyv erényeit. Azonban már csak arra szorítkozunk, hogy megemlítsük: a fentebb említett személyes adalékok részeként, a nagy fejezetek végén „személyes arcképcsarnok” címmel Sárközy ragyogóan jó kicsiny portrévázlatokat – és persze értékeléseket is – ad az adott korszak több kiemelkedő szereplőjéről. Érdekes ezekkel kezdeni, ráérezni e különleges mű zamatára. Amúgy itt okozza a könyv minden bizonnyal az egyetlen csalódást: az arcképek végéhez érve nagyon sajnáljuk, hogy nincs tovább.

Rém? Álom? Kapitalizmus!

Kocsi Ilona könyve szélesebb összefüggések közé, a létünket, jelenünket és jövőnket szinte minden vonatkozásában nagymértékben meghatározó globális gazdaság pályájára visz bennünket. A szembenézés hasznosságával a legfontosabban segít, amit megtehetünk magunkért és a fenntartható jövőért: felkészülni az elkerülhetetlenre cselekvésben, alkalmazkodásban, tűrésben. Az évezredek, ugyanakkor mindig aktuális kérdést teszi fel mai kontextusban: „Quo vadis domine” – vagyis hová tartunk ebben a szép, új, mai világban? Kiemelkedő szakemberek segítségével, az ő véleményük felvonultatásával sorjáznak itt a (rész)válaszok. Természetesen nem meglepő újdonságként csapnak le reánk, hiszen mindennapjainkban a bőrünkön is érezzük, a közgondolkodásból pedig tudjuk azt, amit a kiadó ajánlója ekként összegez: „Nyakunkon az újabb válság. Vagy ez még mindig a régi? Ki tudja? Ahány közgazdász, politikus, elemző, annyiféle magyarázat. Teljes a bizonytalanság. Azt azonban már tapasztaljuk, a bajok elől mi sem menekülhetünk.” Igazából azonban a „teljes a bizonytalanság” állítás csak részben érvényes. Annyit már biztosan tudhatunk, és az itt elmondottakból is megérthetjük, hogy a folytonos forradalom – szerencsére be nem teljesült – (rém)álma után most napi valóságunkká válik a folytonos válság, legalábbis abban az értelemben, hogy szinte mindent átfogó és felforgató paradigmaváltás vár ránk, s csak az a kérdés, hogy miként tudunk majd átvergődni rajta, s milyen áldozatok árán. Ismét az Alineától: „Hogyan készüljünk az új időkre? Lehet egyáltalán erre készülni? Az első lépés, hogy szembenézzünk a realitásokkal! Ebben segít e könyv, mely 18 vállalatvezető, szociológus, elemző véleménye alapján készült, amolyan gondolatébresztőnek. Merthogy kérdések, kétségek bőven akadnak, egyértelmű, mindent eldöntő válaszok már kevésbé.” A realitásokkal való szembenézés persze nem is az új időkre történő felkészülésként a legfontosabb, hanem hogy a lehető legjobban tudjuk túlélni a jelent. A klasszikus mondás parafrázisával, hogy legyen erőnk a magunk javára megváltoztatni, amit csak lehet – ám a „magunk” itt mindazokat, mindannyiunkat jelenti, akik e szó szerint globálissá vált sorsközösségbe össze vagyunk zárva, s hiába mondanánk, hogy ki akarunk szállni –, legyen tudásunk a lehető

legjobban átvészelni mindazt, amit nem tudunk megváltoztatni, és bölcsességünk józanul elfogadni mindazt, ami ezekkel jár. Hogy ne kergessünk álmokat, s különösen ne olyanokat, amelyek révén az orrunknál fogva vezethetnek bennünket.

Ha megnyugtató válaszokat nem is ad a megszólaló 18 kitűnő szakember – mert ilyen válaszokat egyszerűen nem lehet találni, s ha találnának is, világunk berendezkedése olyan, hogy képtelenség lenne azokat érvényre juttatni! –, Kocsi Ilona itt nagyon sok olyan felvételt, elemzést, értékelést sorakoztat fel, amelyet szerfelett érdemes megfontolni, továbbgondolni, amelyek segítenek megtalálni és megérteni a rendet a talán csak látszólagos, talán meglehetősen valódi káoszban. Ám roppant tanulságos az is, hogy – amint írja – „A helyzetet bonyolítja, hogy ahány közgazdász, annyiféle előrejelzés, annyiféle ajánlott terápia. Vagyis: teljes a fejetlenség.” És, amint prof. Csaba Lászlótól idézi: „Más az európai kapitalizmus, más az ázsiai, nincs egy tiszta, ideális típus. Az azonban már elgondolkodtató, hogy a közgazdászok mennyire nem tudták feldolgozni a létező gyakorlatot, s hogy az elméletet mennyire nem igazolja vissza maga az élet.” Ez bizony rendkívül súlyos megállapítás, hiszen az országokat – s végső soron ezzel a világ sorsát – irányító politikusok közgazdasági koncepciók alapján (ürügyén?) alakítják a gazdaságok működését irányító és sokban meg is határozó keretfeltételeket.

Az egész könyv tele van józan – tehát rendkívül éles –, nagy szakmai tudásra és széles látókörre támaszkodó elemzésekkel és figyelmeztetésekkel. Idézzünk ide legalább néhányat közülük.

„A kapitalizmust az egyéni érdekek mozgatják, de mi van, ha ezek nem esnek egybe a közösségi érdekekkel? A szocializmus arról szólt, hogy a közösségi értékek, érdekek voltak a mindenhatók, ám az a rend elbukott” – mondja Havas István vezérigazgató, az Ernst&Young tanácsadója. Azt nagyon is megtapasztalhattuk, hogy a „létező szocializmus” mennyiben szolgálta ténylegesen a közösség érdekeit, és főként milyen közösségét. Rejtélyes kérdés viszont, valójában milyen egyéni érdekek mozgatják a mai kapitalizmust. Nagyon úgy tűnik, hogy az nem úgy áll össze hétmilliárd ember szabad akaratából, mint a gáztörvények a molekulák viselkedéséből.

Egyéni érdekek: a fenntartható és el is viselhető jövőhöz vezető akadálypályán velük kapcsolatban egy különösen mély szakadékon kell átvergődni. Lényege a következő. Ma az egész nyugati kultúra arra tanítja, sőt kondicionálja az embereket, hogy mindenkinek fölébe helyezték egyéni boldogulásukat, ezzel határozzák meg érdekeiket, céljaikat és törekvéseiket, ezt a boldogulást pedig nagyon erősen fogyasztás- és birtoklásközpontú értékrendhez köti. Az így gondolkodó embereket viszont enyhén szólva módfelett nehéz rávenni arra, hogy jelentősen visszafogják az igényeiket, komoly áldozatokat hozzanak a jövő érdekében, vagy akár a jelenben velük együttélőkért. Kényszeríteni ugyan lehet őket, ám tudjuk, tapasztaljuk, hogy – éppen az individualista gondolkodásmód hatására – ez milyen nehezen kezelhető politikai és társadalmi helyzeteket eredményez, s milyen veszéllyel jár.

„A szociológus kockázatosnak látja a jelenlegi válság teremtette viszonyokat, az éhezők milliók ugyanis nem fogják kivárni, míg a politikusok kreatív ötletekkel kísérleteznek, nagyrészt az ő bőrükre” – Hankiss Elemér. Tegyük hozzá: nem is csak az éhezők reagálásától kell tartani. Ismert tény, hogy ha a helyzetük nem javul érezhetően, az emberek már azt rosszabbodásként élik meg, s elégedetlenséggel reagálnak, növelve ezzel a társadalmi feszültségeket.

„A kapitalizmus marad, de államkapitalizmussá alakul át – véli Tamás Pál (szociológus), – jelezvén, a válságon csak erős állami közreműködéssel lehet túljutni.” Ámde ahhoz, hogy az erős állami közreműködés üdvözítő legyen, két alapvető eszköz kell: valóban jó, élet- és segítőképes cselekvési koncepció, amely a társadalomtól elegendő támogatást is kap, valamint pénz, sok, sok, sok pénz. S bár minden jel arra mutat, hogy manapság az államok túlnyomó része egyáltalán nem bővelkedik pénzben, s erőteljesen lefelé szorítja az „állami közreműködés” kiadásait, nagyon úgy tűnik, hogy még ennél is sokkal nagyobb a hiány a jó cselekvési koncepcióban. Rendkívül élesen vetették fel ezt a kérdést a 2008-as válság romboló hatásainak kezelése céljával/ürügyén végrehajtott állami beavatkozások.

„Az állam szerepének növekedését jósolja Felcsuti Péter (a Raiffeisen Bank Magyarország volt vezérigazgatója) is. A kapitalizmus, a piac önszabályozó képessége mintha csődöt mondott volna az elmúlt években, hiteltelenné vált az emberek szemében.” A piacnak valóban megvan az önszabályozó képessége – a kérdés csak az, hajlandóak-e az emberek elviselni annak hatásait, s milyen társadalmi feszültségeket generál, ha el kell viselniük. A *láthatatlan kéz* működésének kíméletlensége nem a kapitalizmus valamiféle rút farkastörvénye, hanem a spontán folyamatok természetes velejárója. Sarkított párhuzammal élve: végső soron maga a természet is legyűrt minden korábbi járványt midőn az embereknek még nem voltak hathatós eszközeik a védekezésre és a gyógyításra, csak éppen milyen veszteségek árán történt ez. Ha merünk szembenézni a csúf igazsággal, esetleg rájövünk, hogy a modern társadalmakban az elesettek iránti szolidaritásban legalább annyira a feszültségek csökkentéséhez fűződő érdekek munkálnak, mint az emberiességi megfontolások.

Semmit sem kell fenntartás nélkül elhinni abból, ami itt áll, ám nagyon is érdemes mindent alaposan megrágni, át- és továbbgondolni. Az itt sorakozó megállapítások, következtetések, diagnózisok segítik gyönyörű képességeink egyik legfontosabbikát, a tisztánlátást, amely nélkül biztosan elveszünk a változások dzsungelében, s rémálomként éljük meg azt is, ami kezelhető. Segítenek beletörődni, hogy tarthatatlanok az ígéreték és elvárások, amelyek szerint a fejlődés folyamatosan növekvő jólétet hoz, és hasztalan követeljük a kegyetlen világtól „szerzett jogainkat”. Segítenek felfogni, hogy minél hamarabb megértjük mindezt, annál kevésbé leszünk irreális óhajok, csalfa remények áldozatai, s annál többet tehetünk valóban a jövőnkért. Ehhez, zárásul, még két kiemelkedően fontos idézet:

„A választók a jelenben választanak, és a politikusok a jelenben akarnak hatalmat. Ezért a jelen generációinak kedveznek a jövő terhére, ez a legnagyobb gyengéjük, és ez garantálja

a jövőbeli válságaikat. Egyetlen politikus sem lehet népszerű, aki szembesíti ezzel az emberekkel, ezért a rendszer csak összeomlásokon keresztül reformálható. A mi reformunkhoz ez az összeomlás nem volt elég. Már várhatjuk csendben a következőt úgy, hogy még ez sem ért véget.” (Kovács Tibor)

„A bölcs állam sokat lendíthet egy társadalom haladásán. Ha az állami működést irányító politikusok az ország távlati céljainak rendelik alá a munkájukat, hosszú távon nyerhet az adott hely. Ha viszont mindig csak a négyéves ciklusok, a választási harc határozza meg a tevékenységüket, akkor abból egy ’húzd meg, ereszd meg’ társadalom alakul ki, azaz a stabil értékek, az állandóság, a követhető, betartható normák vesznek el. Az ilyen társadalom nem tud nyertes lenni hosszú távon. (Kocsi Ilona)

Dr. Osman Péter

* * *

Bede Béla: Magyar szecessziós építészeti; 225 kiemelt épülettel. Corvina útikönyvek. Corvina Kiadó, 2012; ISBN 9789631360554

A könyv a Corvina Kiadó most indított tematikus útikönyv-sorozatának első darabja. Aki olvassa vagy akárcsak belelapoz, egyet fog érteni abban, hogy ez méltán nevezhető igen erős és megragadó kezdetnek. Művészi és szintúgy történelmi értékű építészeti és belsőépítészeti örökségünk egyik legszebb és talán leggazdagabb vonulatát mutatja be a szerző nagy láttató erejű, kellemes stílusú leírásokkal és elemzésekkel. (Kár, hogy róla és szakmai háttéréről nem szól a kötet.)

A mindig hiteles kiadó ajánlójából idézve: „Közvetlenül az I. világháború előtt, alig húsz év leforgása alatt olyan világviszonylatban is kiemelkedő alkotások születtek hazánkban, és maradtak fenn viszonylagos épségben, amelyeket feltétlenül érdemes célzatos országjárás keretében végignézni. Az egykori Magyarország teljes területét átfogja a válogatás, több mint 60 település került bele az útikönyvbe. A leírt épületek nagyjából harmada budapesti, harmada a mai Magyarország területén, harmada pedig a környező országokban található. A több mint ezer szecessziós épület közül 225-öt ismertet részletesen a könyv, ezek közül 73-at kiemelten is, valamint az ezek közelében található további közel 500 szerepel cím szerint, önálló felfedezésekre sarkallva az olvasót. Az útikönyvet mintegy 400 színes fotó teszi szemléletessé. A tájékozódást térképek és GPS-koordináták segítik, a budapesti szecessziós épületek megkeresését pedig sétaútvonalak könnyítik.”

A Corvina Kiadónak az Iparművészeti Múzeummal közös, a szecesszió honi művészetének egy másik gazdag-szép vonulatát bemutató kötetét, Somogyi Zsolt: A magyar szecesszió bútorművészete c. művét az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009. decemberi számában ismertettük.

Szecesszió. A XX. század hajnalán született új, nagy stílus, a már erősen elterjedt iparosodásból kifejlődő nagyipari kor sajátosságaira reagáló, sok országban nagy hatású művészeti irányzat volt, amely le akarta gyűrni az iparosodás esztétikai árnyoldalait, és a maga eszközeivel ünnepelni mindazt, amit a modern kor felívelésétől, egy egészen új, gazdag és nagyra törő világ születésétől remélt. Meghatározó jelentőségű vonása volt a szó legjobb értelme szerinti haszonelvűség: az a törekvés, hogy alkotásaival a tárgyi világban a szükséges esztétikai élménnyé, a hasznost élvezetessé tegye, a kialakítás emelje a tárgy értékét, a tárgy pedig büszkén hirdesse azt. Ez jelenik meg építészetében is. A szecesszió vezette be az ipari formatervezést, és hozott ezzel új minőséget a termékfejlesztésben, s ezzel bevitte a tárgykultúrát a társadalmak széles rétegeinek otthonába is. Azzal pedig, hogy szó szerint az utcára vitte műveit – építészettel, utcabútorokkal, a kirakatokban is látható formatervezett termékekkel, tárgyakkal, eszközökkel –, olyanokkal is megismertette azt, akik egyébként talán egyáltalán nem találkoztak volna vele.

Az itt bemutatottak háttereként nagyon javasoljuk elolvasni a Corvina korábbi kötetét, Gellér Katalin A magyar szecesszió c. kitűnő monográfiáját (Stílusok – Korszakok sorozat, 2004), amely nagyon jó áttekintést nyújt a szecesszió honi térhódításáról, s magyar alkotóinak útkereséseiről, amelyek az ebben a kötetben megismerhető remek meg születését is eredményezték.

Bede Béla előszavában így jellemzi Magyarország e korszakát: „Volt egy nagyon rövid időszak a magyar építészet történetében, amikor szerencsés módon összejöttek mindazok a feltételek, amelyek, bátran mondhatjuk, a világszínvonalú építészethez elengedhetetlenek. Ez volt a szecesszió kora. Béke volt, és gazdasági fellendülés korát élte az ország (milyen ritkán Magyarország történetében! – Osman P.), volt tehát pénz a költséges középítkezésekhez is. Főleg az alföldi, sokszor elmaradott ’porfészkekből’ kellett várost varázsolni. Építettek városházákat, templomokat, zsinagógákat, kaszinókat és sok minden mást. Az építészek egymás után kapták a megrendeléseket. Igazi aranykor volt ez, és szerencsénkre sok épület meg is maradt.” Azt is elmondja, hogy a hatalmas anyag „kezelhetővé”, azaz egy elegáns, közepes méretű kötetben bemutatathatóvá szűkítésekor négy fő szempontot vett figyelembe úgy, hogy a magyar szecessziós építészet hihetetlen gazdagságának minden arcát bemutassa.

- Törekedett arra, hogy az egykori Magyarország teljes területe képviselve legyen.
- Igyekezett, hogy minél több építést ismertessen meg, a „nagyok” mellett olyanokat is, akik országos ismertségre nem tettek szert, de városuk építészeti arculatát jelentősen befolyásolták. Így összesen 134 építész munkája került be az útikönyvbe. (A kötetben néhányuk rövid életrajza is olvasható.)

- Próbált minél többféle épületet bemutatni, jelezvén ezzel, hogy a szecesszió nemcsak városházák, paloták, szakrális építmények stílusa volt, hanem épült szecessziós lakóház, tűzoltószertár, víztorony, gyár és szökőkút, de még szecessziós virágbolt, körhinta, síremlék, vasútállomás, sőt híd és ravatalozó is.
- Megkísérelte a rövid életű, de nagyon sokszínű szecesszió minden arcát bemutatni. A magyaros szecesszió mellett olyan épületeket is, amelyeken a bécsi szecesszió, a finn építészet, a belga és a francia art nouveau, a német Jugendstil vagy éppen a skót modern style hatása fedezhető fel.

Mindezzel a kötet gyönyörűen illusztrált útikalauz a magyar kultúra kincseinek egyik különösen szép és nagy szellemi értékkel bíró részéhez.

Dr. Osman Péter